

THE SYMBOLIC OF NUMBERS IN THE WINTER HABITS FROM ALMĂJ VALLEY, CARAȘ-SEVERIN COUNTY

Maria VÂTCĂ

West University of Timișoara

Abstract : The aim of this study is to examine a few symbols of numbers that are found in the ceremonial texts (carols, Christmas carols) which belong to the caroling customs, but also to other practices of the winter holidays, referring to Almăj Valley, Caraș-Severin County.

*It is worthy of note that, in traditional cultures, numbers are considered to have different meanings, existing not only as signs, but also as carriers of certain symbols of human being or of cosmos; therefore, they have a ritualistic-symbolic value and also a religious one. Among them, the most frequently encountered are: **one, two, three, four**, while others appear once at most in the texts and traditions above-mentioned (**forty-five**).*

Usually, the occurrence of these symbol-numbers is closely linked to specific figures or practices that are adapted to the rural community life (initiated-hero accompanying elements, characters of the texts, objects of worship, the use of ritual gestures etc.), especially that, generally, the habits reflect the human conception of the universe and the world around.

Keywords: traditional culture, number, symbol, caroling, Almăj Valley.

This work was cofinanced from the European Social Fund through Sectoral Operational Programme Human Resources Development 2007-2013, project number POSDRU/159/1.5/S/140863, Competitive Researchers in Europe in the Field of Humanities and Socio-Economic Sciences. A Multi-regional Research Network.

Obiceiul este un „comportament social-cultural stabilit de tradiția comunitară”¹, fiind un element principal al culturii tradiționale. Acest termen desemnează „ansamblul manifestărilor folclorice legate de un anumit eveniment sau de o anumită dată”². Obiceiul s-a transmis din generație în generație, având un caracter colectiv și general³, fiind specific unei anumite perioade de timp sau unei anumite comunități (grup comunitar); prin caracteristicile și funcțiile sale, el își dobândește „rolul de instituție a vieții tradiționale”⁴.

Unii cercetători arată că obiceiurile de iarnă au fost influențate de sărbătoarea *Calendelor lui Ianuarie*, evenimente ce marcau începutul anului la romani. Acestea din urmă făceau parte dintr-un întreg șir de sărbători din perioada amintită, ce s-au influențat reciproc, multe elemente preluându-se de la una la alta, fapt remarcat și în sărbătorile de iarnă din zilele

¹ Romulus Vulcănescu, *Dicționar de etnologie*, București, Editura Albatros, 1979, p. 208.

² Mihai Pop, *Obiceiuri tradiționale românești*, București, Editura Univers, 1999, p. 33.

³ Id., *ibid.*, p. 34.

⁴ Ioan Viorel Boldureanu, *Etnologie și folclor. Cultură tradițională orală. Teme, concepte, categorii*, Timișoara, Editura Marineasa, 2008, p. 49.

noastre⁵. Fiindcă, la vechile popoare, ele reprezentau și începutul unui nou an agrar, a apărut, în mod firesc, asocierea acestora cu muncile agricole sau cu roadele de primăvară⁶.

Având în vedere că manifestările amintite presupun o gamă largă de semnificații, în lucrarea de față vom puncta câteva dintre valențele simbolice ale numerelor prezente în obiceiul colindatului din perioada sărbătorilor de iarnă, cu referire la Valea Almăjului⁷, județul Caraș-Severin.

*

Cifrele sau **numerele** sunt considerate ca având semnificații nenumărate și există nu doar ca semne, ci și ca „purtătoare de simboluri, atât la nivelul omului, cât și la acela al cosmosului”⁸.

UNU este un număr al ființei vii, al omului, al principiului activ, simbol al revelației⁹. De regulă, în colindele din Valea Almăjului, el apare în enumerarea darurilor solicitate gazdei de către colindători: „**C-on** pitac d-arjint curatî, (bis) / Mari boieri că să scula, *rîe* (bis) / Și cu șie nîe dăruia, *rîe?* (bis), // **C-un** colac dă grîu spălatî. (bis) / Pîetrișîelîe-n dîegișîlîe. (bis)”¹⁰; „Pă Micolaîe-l vîegia, *rîe*, (bis) / Și cu șie nîe dăruia, *rîe?* (bis) / „**C-un** pitac d-arjint curatî. (bis)”¹¹ sau „Da cu cîe mi-l dăruia, *re?* / **C-un** pitac d-arjint curat.”¹². Unicitatea darului semnaleză valoarea deosebită pe care acesta o avea în vechime.

Numărul **DOI** este o prefigurare a conflictului, a dualismului¹³, simbol bivalent, al opozițiilor: material – spiritual, bine – rău, sacru – profan, cer – pământ, foc – apă, masculin – feminin, dar și un număr al frumuseții și al simetriei¹⁴. În acest sens se remarcă acea „unitate a dualității”¹⁵ regăsită în multe creații de tip tradițional: „*Leroloi*, Ochișorii lui, / *Leroloi*, **Doauă** murîe nîegre / *Leroloi*, Coapcîe la răcoar' / [...] / *Leroloi*, Frîulîețu lui, / *Leroloi*, **Doi** șârpi mari, bălauri. / *Leroloi*, Chingulița lui, / *Leroloi*, **Doauă** broașcîe stoarsă”¹⁶. După cum

⁵ Petru Caraman, *Colindatul la români, slavi și la alte popoare: studiu de folclor comparat*, București, Editura Minerva, 1983, p. 335.

⁶ Gheorghe Vrabie, *Folclorul: obiect – principii – metodă – categorii*, București, Editura Academiei, 1970, p. 108.

⁷ Acest ținut este situat în partea de sud-est a actualului județ Caraș-Severin, fiind străbătut de râul Nera și cuprinzând următoarele localități: Bănia, Borlovenii-Noi, Borlovenii-Vechi, Bozovici, Dalboșeț, Gârbovăț, Lăpușnicu-Mare, Mocerîș, Pătaș, Prigor, Prilipeț, Putna, Ravensca (sat de cehi), Rudăria (astăzi – Eftimie Murgu), Șopotu-Nou (cu satul Stancilova), Șopotu-Vechi.

⁸ Jean Chevalier, Alain Gheerbrant, *Dicționar de simboluri*, volumul 1, A-D, București, Editura Artemis, 1995, p. 308.

⁹ Id., *Dicționar de simboluri*, volumul 3, P-Z, București, Editura Artemis, 1995, p. 410.

¹⁰ Nicolae Ursu, *Cântece și jocuri populare românești din Valea Almăjului (Banat)*, București, Editura Muzicală, 1958, p. 164. Precizăm că, în lucrarea de față, redarea fonetică a textelor este aproximativă, cu respectarea scrierii cu *î* a textelor culese de Nicolae Ursu.

¹¹ Id., *ibid.*, p. 167.

¹² Id., *ibid.*, p. 167.

¹³ Jean Chevalier, Alain Gheerbrant, *Dicționar de simboluri*, volumul 1, A-D, p. 452.

¹⁴ Ivan Evseev, *Dicționar de simboluri și arhetipuri culturale*, ediția a II-a revăzută și adăugită, Timișoara, Editura Amarcord, 2001, p. 56.

¹⁵ Id., *ibid.*, p. 56.

¹⁶ Nicolae Ursu, *op. cit.*, p. 166.

se observă, numerele integrate în acest text sunt alăturate unor elemente ce însoțesc personajul în discuție, prototip al eroului inițiat, în sintagme de tip comparativ.

Cifra în discuție apare și în colinda ce descrie uciderea de către Irod a celor 14000 de prunci, în încercarea de a-L omorî pe Iisus: „Oastea și-o trimise / pruncii de-i ucise, / de doi ani în jos, / vrând și pe Hristos!”¹⁷. Pruncii sunt simbolul nevinovăției, al curăției morale, în contrast cu cruzimea lui Irod.

De asemenea, numărul doi mai apare într-o manifestare cunoscută în zona Almăjului – praznicul casei sau ziua de prăznuire a sfântului ocrotitor al familiei, când are loc și sfințirea gospodăriei de către preot. Momentul se petrece în camera de oaspeți („soba bună”). Aici, gazda pregătește pe o masă două lumânări (împreună cu o cutie de chibrituri¹⁸), lângă o farfurie cu apă. Când preotul începe slujba de sfințire, le aprinde, citind apoi rugăciunea specifică acestui moment, iar la sfârșitul slujbei, le ia cu sine. Cele două lumânări sunt aprinse în sănătatea celor din casă și pentru pomenirea celor adormiți.

TREI, număr fundamental ce simbolizează ordinea intelectuală atât în sfera Divinității (Dumnezeu e Treime), cât și în cosmos (totalitatea cosmică – lumea de jos, pământul, cerul¹⁹) sau în sfera umană (sintetizează ființa – suflet, trup și duh²⁰), este o „structură unificatoare, dinamică și productivă”²¹. Îndeosebi în simbolică biblică acest număr e considerat sfânt. În episodul nașterii lui Iisus sunt implicate trei grupuri care Îl glorifică: îngerii, păstorii și magii – trei la număr, care aduc trei daruri (aur, smirnă și tămâie)²². De menționat că, în colindele din spațiul tradițional românesc, de regulă, apar trei păstori, ca, de altfel, și în variantele baladei *Miorița*.

În legătură cu cele de mai sus, cităm în continuare secvențe din textele ceremoniale prezente în colindatul din Almăj: „**Trei** crai de la răsăritul Vicleemului au pornit, au pornit / Și cu daruri înainte i-au ieșit. (bis)”²³; „**Trei** crai de la Răsărit / Cu steau-au călătorit / Și-au ajuns precum citim / Până la Ierusalim.”²⁴; „**Trei** păstori se întâlniră / Și așa se sfătuiră”²⁵.

De asemenea, valori simbolice ale cifrei în discuție se pot desprinde din obiceiul praznicului casei. După cum se știe, această manifestare are o serie de momente specifice, respectate cu strictețe de fiecare familie din Almăj: sfințirea caselor, masa de praznic, cu bucate „de slastă”, pomana pentru cei răposați. Praznicul începe seara, în ajun, cu o masă dată rudelor și vecinilor, numită „cinișoară”, când are loc și acel ritual prin care un copil, cu trei-patru lumânări aprinse în mână, este ridicat la pragul ușii, făcând de trei ori semnul crucii cu ele, apoi stingându-le; gazda care îl ține în brațe aruncă înspre prag țuică („răchie”) dintr-o

¹⁷ Elena Surulescu, 61 de ani, învățătoare, Gârbovăț.

¹⁸ Numite în Valea Almăjului „țâmporele” sau „răpelțuri”.

¹⁹ Ivan Evseev, *Enciclopedia simbolurilor religioase și arhetipurilor culturale*, Timișoara, Editura Învierea, 2007, p. 609.

²⁰ Jean Chevalier, Alain Gheerbrant, *Dicționar de simboluri*, volumul 3, P-Z, p. 367.

²¹ Ivan Evseev, *Enciclopedia simbolurilor religioase și arhetipurilor culturale*, p. 609.

²² Victor Aga, *Simbolică biblică și creștină. Dicționar enciclopedic (cu istorie, tradiții, legende, folclor)*, ediția a II-a, Timișoara, Editura Învierea, 2005, p. 386.

²³ Nicolae Ursu, *op. cit.*, p. 174.

²⁴ Este singura strofă din această colindă comunicată de Nicolae Andrei, 63 de ani, profesor, Bănia, născut la Prilipeț.

²⁵ Colinda ne-a fost comunicată în mai multe localități. De regulă, asemenea creații sunt cântate din anumite cărți bisericești și cunoscute pe scară largă de credincioși.

cană, rostind de *trei* ori împreună cu copilul: „Dumnezeu le-o aprins, noi le stângem!”²⁶. Pragul „marchează trecerea dintr-un spațiu în altul, într-o nouă fază a existenței”²⁷, iar cifra trei „exprimă o ordine perfectă, o totalitate organizată și ierarhizată în vederea creației”²⁸.

PATRU este simbolul pătratului (al crucii), prefigurând punctele cardinale, anotimpurile, elementele cosmice (aer, apă, foc, pământ), fiind și „numărul totalității și plenitudinii lumii terestre, tangibile, materiale”²⁹.

În localitatea Ravensca, ce aparține comunei Șopotu-Nou – sat de cehi („pemi”), cu populație de confesiune romano-catolică –, există obiceiul ca, la începutul perioadei de Advent, ce precedă sărbătoarea Crăciunului (începând deci din ziua de 4 decembrie), să se pună pe masă o coroniță și *patru* lumânări. Acestea din urmă vor fi aprinse pe rând, până în ziua de Crăciun: astfel, în prima săptămână se aprinde o lumânare, moment în care familia se roagă în jurul mesei; în a doua săptămână se aprind două lumânări și tot așa, până vor fi întrebuițate, rând pe rând, toate patru. Și la biserică există o coroană mai mare, în care sunt puse tot *patru* lumânări, care vor fi aprinse treptat în timpul slujbelor religioase³⁰.

În majoritatea localităților din Almăj, de praznicul Bobotezei (6 ianuarie) se obișnuiește ieșirea la un râu, la o apă curgătoare mică ce traversează așezarea, pentru sfințirea apei. De regulă, în locul de pe marginea apei, unde se petrece ritualul, e o cruce mare confecționată din lemn sau din piatră, frumos împodobită, loc unde „se botează vânturile”. Cu acest prilej există obiceiul de a afla, în această zi, cum va fi anul (dacă va fi sau nu „mănos în recolte”³¹), în funcție de care vânt suflă: dacă bate vântul uscat dinspre răsărit, se spune că anul va fi secetos; dacă suflă vântul cald sau „Dunăreanțul”, anul va fi ploios. Dacă bat vânturile dinspre miazănoapte – „Sărăcilă” sau „Boarea” –, atunci va fi secetă, respectiv ploi îndelungate. Dacă suflă Vântul Mare, dinspre răsărit, atunci va fi zăpadă devreme, începând de la sfârșitul toamnei³². De regulă, acest obicei este cunoscut de cei mai în vârstă.

În unele localități (cum e, de pildă, Borlovenii-Noi) se cufundă prapurii (steagurile) de la biserică în apă, timp în care se iau câteva lumânări (două-trei), pentru a se vedea care vânt se „botează”, în funcție de direcția în care se duce flacăra. Dacă suflă vântul mare, cel de la vale, e semn de an bogat; celelalte vânturi erau Crivățul, de la răsărit, iar Crăineanțul (din zona Craina) – de la miazănoapte. Vântul care suflă în această zi va bate tot anul. În plus, când începe ritualul, i se face semn unui localnic ce stă în ușa bisericii, pentru a ști momentul când să înceapă să tragă clopotele, moment care marchează „botezul” unuia dintre cele *patru* vânturi³³. La Putna, unele femei fac focul în curte la ora 12, în miezul zilei, pentru a vedea care vânt „se botează”³⁴. La Șopotu-Nou, oamenii merg „la fântână, un izvor unde se

²⁶ Floarea Băcilă, 84 de ani, localnică, Dalboșeț.

²⁷ Ivan Evseev, *Enciclopedia simbolurilor religioase și arhetipurilor culturale*, p. 499.

²⁸ Id., *ibid.*, p. 609.

²⁹ Id., *Dicționar de simboluri și arhetipuri culturale*, p. 141.

³⁰ Carolina Prajac, 59 de ani, localnică, Ravensca.

³¹ Nicolae Magiar, Eduard Magiar, *Monografia localității Bozovici*, Reșița, Editura Tim, 2008, p. 301.

³² Lidia Gaga, *Zona etnografică Almăj*, București, Editura Sport-Turism, 1984, p. 8.

³³ Dănilă Canea, 77 de ani, localnic, Borlovenii-Noi.

³⁴ Pavel Valușescu, 55 de ani, cântăreț bisericesc, Moceriș, născut la Putna, comuna Prigor.

strângeau mai mulți să vadă care vânt se botează noaptea, că în puterea nopții e botezul tare, atunci e adevăratul botez”³⁵.

În localitatea Șopotu-Vechi, obiceiul de a afla care vânt se „botează” a fost preluat de la cei mutați aici, îndeosebi prin căsătorie (de la Șopotu-Nou). Astfel, în Ajunul „Botezului”, la ora 12 noaptea, „se strânge lume pe vale, la marginea satului, unde am făcut o cruce și ieșim cu lumini. Și-atunci facem un foc mare ca să vedem care vânt se botează: dacă e Dunăreanțu, atunci e bogăție; dacă suflă Fâșlea, e secetă, Vântu Mare e iar bogăție și Boarea aduce ploaie. Ne uitam la para focului și-o vedeam în care parte bate. Și așa îi, care se botează, bate tot anul”. În același timp, anumite femei cântă troparul Bobotezei, *În Iordan*. De asemenea, fiecare participant ia „câta apă” din râu și se spală cu ea³⁶.

Tot în cadrul obiceiurilor de iarnă, în Almăj se regăsește și praznicul casei – hramul familiei –, zi când este sărbătorit sfântul protector. Cu acest prilej, dar și înainte de Crăciun ori de Bobotează, se sfințesc casele, ocazie cu care gazdele îi oferă preotului diferite daruri. Astfel, la Șopotu-Vechi, fiecare gazdă îi dă acestuia diverse produse din gospodărie – grâu, boabe de „cucuruz”, boabe de fasole: „Fratele meu e preot și el mi-o zis: «Dodo, ce pui pe masă la praznicu cășii, la Crăciun și când îți vine preotu în casă, aia vei avea!». Pun o farfurie cu păsui, **patru** cucuruzi, o farfurie cu grâu și bani”³⁷. Darurile sunt oferite în scopul de a fi binecuvântate și de a atrage recoltă bogată în anul următor.

CINCI este un semn al unirii, număr al centrului, al echilibrului, fiind jumătatea lui zece (a decadei), dar și simbolul omului, care are cinci simțuri, precum și al universului³⁸. E un număr sacru întâlnit la numeroase popoare, fiind rezultatul (suma) primului număr par – doi (2) – cu primul impar – trei (3)³⁹.

Într-un colind cules de Nicolae Ursu din localitatea Bozovici este specificat numărul „junilor” din ceata de colindători – *patruzeci și cinci* (în mod aproape surprinzător, nu e ales numărul cincizeci, care desemnează jumătatea valorii 100, ce reprezintă un ansamblu, un tot unitar): „*Leroloi, Pliecat, mi-au pliecatî, / Pliecat, mi-au pliecatî, / Leroloi, Juni colindători. / Leroloi, Mari priedătători / Leroloi, Patruzăși și șinși / Leroloi, Șinzăși făr'dă șinși.*”⁴⁰. Totodată, întrebuițarea acestui număr, multiplu al lui cinci, sugerează mărimea considerabilă a cetelor de colindători de odinioară.

*

După cum se poate constata din cele de mai sus, în cadrul obiceiurilor și al textelor ceremoniale (colinde, cântece de stea) din Valea Almăjului pot fi reperate valențe simbolice ale numerelor, ale căror ocurențe sunt legate de contexte care includ elemente specifice comunității tradiționale românești, aspecte proprii, de altfel, acestor tipuri de creații. Precizăm

³⁵ Icoana Pistrilă, 68 de ani, localnică, Șopotu-Vechi, născută la Șopotu-Nou.

³⁶ Ion Pistrilă, 69 de ani, localnic, Șopotu-Vechi.

³⁷ Letiția Badescu, 67 de ani, localnică, Șopotu-Vechi.

³⁸ Jean Chevalier, Alain Gheerbrant, *Dicționar de simboluri*, volumul 1, A-D, p. 310.

³⁹ Ivan Evseev, *Dicționar de simboluri și arhetipuri culturale*, p. 36.

⁴⁰ Nicolae Ursu, *op. cit.*, p. 166.

că studiul de față nu este integrator, deoarece nu am inclus cântecele de stea ori colindele preluate în ultima vreme în obiceiul colindatului din arealul amintit.

Termenii propuși spre analiză, din sfera numerologiei, vin să ilustreze faptul că, în mentalul autohton, textele integrate în sărbătorile din această perioadă sunt în relație directă cu evenimentul nașterii lui Iisus Hristos, îndeosebi cu practicile bisericești (unele dintre ele „inspirate” din cultura tradițională), dar și cu trăsătura generală a sărbătorilor de iarnă – funcția augurală, conturând o atmosferă specifică zilelor respective.

BIBLIOGRAFIE

Aga, Victor, *Simbolica biblică și creștină. Dicționar enciclopedic (cu istorie, tradiții, legende, folclor)*, ediția a II-a, Timișoara, Editura Învierea, 2005.

Boldureanu, Ioan Viorel, *Etnologie și folclor. Cultură tradițională orală. Teme, concepte, categorii*, Timișoara, Editura Marineasa, 2008.

Caraman, Petru, *Colindatul la români, slavi și la alte popoare: studiu de folclor comparat*, București, Editura Minerva, 1983.

Chevalier, Jean, Gheerbrant, Alain, *Dicționar de simboluri*, volumul 1, A-D; volumul 3, P-Z, București, Editura Artemis, 1995.

Evseev, Ivan, *Dicționar de simboluri și arhetipuri culturale*, ediția a II-a revăzută și adăugită, Timișoara, Editura Amarcord, 2001.

Evseev, Ivan, *Enciclopedia simbolurilor religioase și arhetipurilor culturale*, Timișoara, Editura Învierea, 2007.

Gaga, Lidia, *Zona etnografică Almăj*, București, Editura Sport-Turism, 1984.

Magiar, Nicolae, Magiar, Eduard, *Monografia localității Bozovici*, Reșița, Editura Tim, 2008.

Pop, Mihai, *Obiceiuri tradiționale românești*, București, Editura Univers, 1999.

Ursu, Nicolae, *Cântece și jocuri populare românești din Valea Almăjului (Banat)*, București, Editura Muzicală, 1958.

Vrabie, Gheorghe, *Folclorul: obiect – principii – metodă – categorii*, București, Editura Academiei, 1970.

Vulcănescu, Romulus, *Dicționar de etnologie*, București, Editura Albatros, 1979.

Informatori:

Nicolae Andrei, 63 de ani, profesor, Bănia, născut la Prilipeț.

Letiția Badescu, 67 de ani, localnică, Șopotu-Vechi.

Floarea Băcilă, 84 de ani, localnică, Dalboșeț.

Dănilă Canea, 77 de ani, localnic, Borlovenii-Noi.

Icoana Pistrilă, 68 de ani, localnică, Șopotu-Vechi, născută la Șopotu-Nou.

Ion Pistrilă, 69 de ani, localnic, Șopotu-Vechi.

Carolina Prajac, 59 de ani, localnică, Ravensca.

Elena Surulescu, 61 de ani, învățătoare, Gârbovăț.

Pavel Valușescu, 55 de ani, cântăreț bisericesc, Mocerîș, născut la Putna, comuna Prigor.

Anchetele au fost efectuate în perioada 2012-2015.

*

Această lucrare a fost cofinanțată din Fondul Social European prin Programul Operațional Sectorial pentru Dezvoltarea Resurselor Umane 2007 – 2013, Cod Contract: POSDRU/159/1.5/S/140863, Cercetători competitivi pe plan european în domeniul științelor umaniste și socio-economice. Rețea de cercetare multiregională (CCPE).